

Kapittel 9: Samfunnsfaglig metode

Alt som står i denne boka, hviler på årevis med forskning og arbeid for å finne ut hvordan alt rundt oss fungerer. Bare tenk på alt vi vet om samfunnet vårt! Vi vet hvor mange som stemmer ved stortingsvalg, vi kjenner til hvilke faktorer som kan føre til kriminalitet, og vi har oversikt over hva som må til for å etablere en bedrift.

For å finne ut av alt dette har samfunnsforskere og andre gjort en solid innsats. De har laget spørreskjemaer, de har analysert tekst og bilder, de har intervjuet, og de har tilbrakt lange dager med å analysere, tolke og sammenligne dataene de har samlet inn. I samfunnsfag er det nemlig ofte slik at tolkningen av det vi har funnet ut er det vanskeligste, fordi alle tall og alle funn må settes inn i en kontekst. I motsetning til i matematikk og fysikk, hvor man kan få svar som det kan settes to streker under, er det veldig få tilfeller hvor vi er 100 prosent sikre på hvordan noe i samfunnet fungerer akkurat slik som det gjør. Likevel vet vi mye, og kunnskapen utvides stadig. Hvem vet, kanskje kan nettopp du være med på å utvikle ny kunnskap gjennom din tekst eller ditt forskningsprosjekt?

Innenfor samfunnsfagene er det vanlig å skille mellom to metodetyper. Disse kaller vi **kvalitativ metode** og **kvantitativ metode**. Det er tema og problemstilling som avgjør hvilken metode det passer best å bruke.

Kvantitativ metode

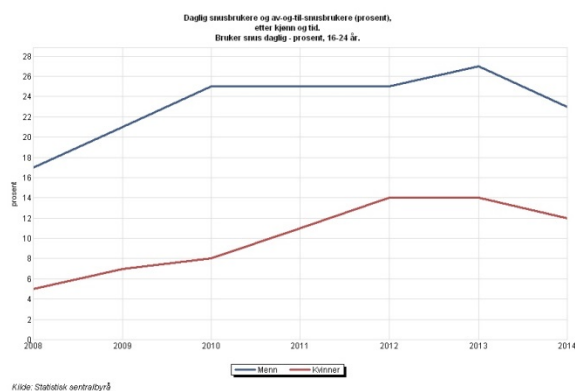
Kvantitativ metode vektlegger mengde. Her er forskeren interessert i å få vite hvor utbredt noe er, for eksempel hvor utbredt det er å bruke snus blant ungdom. Forskeren får ikke mye informasjon om hver enkelt som blir spurt, men hun får et inntrykk av utbredelsen av akkurat det hun forsker på.

Jo flere som er spurt, jo mer pålitelige vil funnene være. Vi sier at det man finner ut, har større eller mindre *overføringsverdi* til resten av samfunnet. Hvis vi spør elevene ved en skole om de snuser eller ikke, får vi kanskje svar fra 400 elever. Dette sier mye om akkurat den skolen, men gir oss ikke nødvendigvis kunnskap om hvordan dette er i andre deler av landet. Hvis vi derimot spør alle videregåendeelevene ved to skoler i hvert fylke i hele landet, vil vi få et tall som er mye mer *representativt* for elevmengden i norske videregående skoler sett under ett.

Det som også er viktig i kvantitativ metode, er å få et tilfeldig utvalg. Hvis vi skal finne ut noe om ungdoms snusbruk generelt, så nytter det ikke å bare spørre dem vi vet at bruker snus, eller å bare spørre jentene. De som vi velger å spørre, bør derfor være et *utvalg* som er så likt helheten som mulig. Det betyr at hvis vi antar at kjønnsfordelingen i norsk skole er omtrent 50/50 med gutter og jenter, så må vi også ha omtrent denne fordelingen i det utvalget vi spør i vår undersøkelse.

Kjennetegn på kvantitativ metode:

- Forskeren forsker på mange enheter, men finner lite informasjon om hver enhet.
- Den som forsker har lite kontakt med den eller det hun forsker på.
- Informasjonen forskeren får, kan oppgis i tall og presenteres gjerne som en tabell eller en graf.
- Vanlige måter å forske kvantitativt på er spørreskjema, passiv observasjon eller telefonintervju.

Figur 1: Tabellen viser hvor mange prosent av jenter og gutter i alderen 16–24 år som bruker snus daglig.

<https://www.ssb.no/statistikkbanken/px-igraph/MakeGraph.asp?checked=true>
<https://www.ssb.no/statistikkbanken/SelectTable/hovedtabellHjem.asp?KortNavnWeb=royk&CMSSubjectArea=helse&StatVariant=&PLanguage=0&checked=true>

(basert på tabell 07692)

Hvordan lage et godt spørreskjema?

Når du skal forske med kvantitativ metode, starter du gjerne med et *spørreskjema*. Det er viktig at det er godt laget for at du skal få de svarene du er ute etter. Tenk på følgende momenter når du lager spørsmål:

- 1) Spør bare om én ting om gangen. Spørsmålet må ikke inneholde flere enn ett moment. Eksempel på et spørsmål du ikke bør stille, er: «Var du til stede, og likte du musikken?» Her blir det vanskelig å vite hva man skal svare. I stedet kan du dele opp til to spørsmål: «Var du til stede?» og «Hva synes du om musikken som ble spilt?»
- 2) Spørsmålet må ikke være ledende. Hvis du for eksempel spør: «Hvor godt liker du naturfag på skolen?», så har du ved å bruke ordet «godt» i spørsmålet ledet den som skal svare, inn mot at han eller hun bør like naturfag, og du gjør det vanskeligere å svare «Jeg liker ikke naturfag». Unngå dermed å bruke ord som bra/dårlig, fint/stygt osv. i spørsmålene.
- 3) Spørsmålene må være entydige. Det betyr at de må være laget slik at alle forstår dem på samme måte.
- 4) La spørsmålene være så korte som mulig. Lange formuleringer gjør det vanskelig for leseren å henge med, og kan føre til at hun eller han svarer feil på spørsmålet.
- 5) Legg vekt på å bevare anonymitet for dem som skal svare.

- 6) Unngå temaer som er svært sensitive. Sannsynligheten for at du får feil svar hvis du spør om for eksempel sex eller rusbruk er stor, så disse temaene bør behandles med andre metoder.

Når du lager spørreskjema, så kan du gjøre det i et skriveprogram på pc-en og skrive det ut, og la *respondentene* dine svare for hånd. Ellers finnes det mange gode nettsider som tilbyr deg å lage undersøkelser gratis, som www.surveymonkey.com og www.zoomerang.com. Fordelen med å bruke nettsider er at du gjerne får resultatene direkte oppgitt som statistikk, og gjerne også med fine illustrasjoner. Du slipper dermed å regne sammen og få ut resultatene selv. Samtidig er det ofte slik at nettsider som lager statistikk, har begrensninger med tanke på hvordan du kan presentere og/eller bruke tallene, noe du unngår ved å bruke den manuelle metoden med å la alle svare på ark som du selv bearbeider.

Fordeler og ulemper med kvantitativ metode

Den store fordelen med kvantitativ metode er at den egner seg godt til å sammenligne og analysere store mengder data. Ofte er det også mulig å finne tallmateriale som man trenger hos andre forskere, som hos Statistisk sentralbyrå eller Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Ulempen med å tilegne seg kunnskap med kvantitativ metode, er at vi ikke får vite noe om bakgrunnen for svarene. Vi kan finne ut hvor mange som snuser, men de tallene forteller ingenting om hvorfor denne utviklingen skjer, og i hvilke ungdomsgrupper det blir vanlig. For å finne svar på denne typen spørsmål må vi bruke kvalitativ metode.

Kvalitativ metode

Den kvalitative metoden vektlegger innhold og betydning tyngst. Ofte har forskeren snakket med få personer, eller hun har studert få saker, men hun har gått i dybden og jobbet for å få til et mest mulig bredt og dekkende bilde av den saken hun forsker på. For å finne svar på spørsmålet om *hvorfor* ungdoms snusbruk øker, kan du intervju ungdommer om dette. Du kan velge om du skal ha faste spørsmål, eller om du vil planlegge tematisk hva dere skal snakke om. Poenget er at du da kan spørre om ting som «hvorfor bruker du snus?», «er det

vanlig blant dine venner og kjente å bruke snus?» og «blir det oppfattet som kult å bruke snus?».

Kjennetegn på kvalitativ metode:

- Du får mye informasjon om få enheter.
- Du som forsker har nær/mye kontakt med den eller det som du forsker på
- Målet er å finne ut hvordan en aktør gir mening til verden rundt seg, og hvilke grunner man har til å gjøre det man gjør.
- Informasjonen presenteres gjerne som en tekst som både viser hva forskeren har funnet ut, og hvordan hun tolker funnene sine.
- Vanlige måter å forske kvalitativt på er intervju, observasjon av en gruppe hvor man selv deltar (aktiv observasjon) og bilde- eller tekstanalyse.

Ulike typer kvalitativ metode

Intervju

Det finnes ulike typer intervju, som krever ulik grad av forberedelse. På den ene siden har vi *strukturerte intervjuer*, hvor spørsmålene og rekkefølgen på spørsmålene er bestemt på forhånd. På den andre siden har vi *dybdeintervju*, hvor bare temaet er bestemt på forhånd. Og så kan du selvsagt velge å plassere deg et sted imellom disse to ytterpunktene – det viktige er å ha tenkt igjennom hva du velger før du skal gjennomføre intervjuene, slik at du er klar over hvilke fordeler og ulemper det valget du tar kan ha.

Fordelen med å ha spørsmål og rekkefølge klart på forhånd, er at det blir lettere å bearbeide stoffet i etterkant. Det blir lettere fordi du får en fast rekke med svar på de samme spørsmålene, og du rekker å intervju flere. Ulempen er at samtalen kanskje kan bli mer oppstykket, fordi det fort vil bli slik at du spør og får svar uten at det blir naturlig flyt i samtalen. Det er også viktig, på samme måte som i en spørreundersøkelse, å tenke over og følge reglene for hvordan du lager gode spørsmål.

Dybdeintervjuene er mer som en uformell samtale. De tar lengre tid å gjennomføre og er vanskeligere å bearbeide i etterkant, ettersom de vil være ulike for hver person du snakker med. På den andre siden har du i et dybdeintervju bedre tid til å gå inn på og snakke om det

som kommer fram som er interessant, og den du snakker med får bedre mulighet til å styre samtalen.

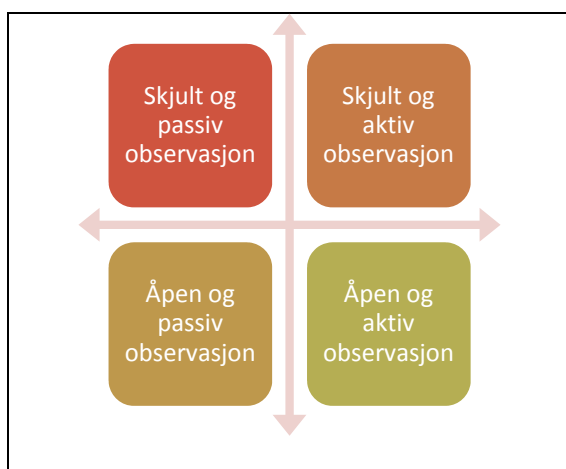
Din rolle i intervjuet

Uansett hvilken intervjuform du velger, er det hele tiden viktig å være klar over din egen påvirkning på den som blir intervjuet. Dette må du tenke på både før, underveis og etter intervjuet. Hvordan snakker du? Kan språket og talemåten din påvirke den du snakker med? Kan klærne dine eller hvordan du ser ut få følger for respondentens svar? Hvor foregår intervjuet? Kan du få ulike svar ut ifra om intervjuet blir gjennomført hjemme hos deg, hjemme hos intervjuobjektet eller på en kafé? Hvordan virker kroppsspråket ditt inn på den du snakker med? Alt dette bør være en del av planleggingen i forkant. Dette er viktig for at du skal unngå *feilkilder*, altså at den du intervjuer svarer annerledes enn det han eller hun ellers ville gjort på grunn av deg eller omgivelsene.

Det er også viktig å unngå støtende emner i samtalen. Det kan være veldig ubehagelig for intervjuobjektet om du går inn på temaer som han eller hun ikke liker å snakke om, særlig med fremmede. Slike temaer kan være rusbruk, sex, oppvekst eller andre ting. Her er det også viktig å være observant underveis, og å lede samtalen over til noe annet hvis en situasjon skulle oppstå hvor den du intervjuer virker ubekvem med spørsmålene du stiller.

Observasjon

Observasjon betyr at du som forsker går inn og observerer den eller det du skal forske på. Vi har ulike typer observasjon:

Åpen eller skjult observasjon?

Vi skiller først mellom *skjult og åpen observasjon*. Å observere åpent betyr at dem vi observerer får vite at de blir observert, mens skjult observasjon betyr at dem vi observerer ikke vet at vi forsker på det de gjør. Fordelen med skjult observasjon er klar: Det er mindre sjanse for

at de som blir observert, vil endre adferd om de ikke vet at vi studerer dem. Men samtidig er dette også en *etisk vurdering*: Er det riktig å studere andres adferd uten at de vet om det? Åpen observasjon har også den fordelen at forskeren kan snakke med den eller dem hun har observert etter observasjonen for å få deres tolkning av det som har skjedd.

Aktiv eller passiv observasjon?

Vi skiller også mellom *aktiv og passiv observasjon*. Aktiv observasjon betyr at forskeren observerer mens hun deltar i samspill med den eller dem som observeres, mens passiv observasjon betyr at forskeren observerer «utenfra», altså uten å delta sammen med den eller dem som observeres. Fordelen med deltagende observasjon er mange. Man kan få inn store mengder data, og metoden er grundig: Forskeren kan følge dem hun forsker på, på en rekke arenaer og i samhandling med ulike mennesker. Hun har også god tid til å undersøke og avklare ting hun lurer på underveis mens hun forsker, fordi metoden er svært fleksibel. Gjennom denne metoden kan hun også avdekke om dem hun forsker på, faktisk gjør det de sier, fordi hun både kan snakke med og observere dem.

Samtidig kan deltagende observasjon være svært tidkrevende, og det kan være vanskelig for forskeren å balansere sin egen rolle overfor dem hun observerer. Hvis forskeren blir for godt kjent med dem hun observerer, vil de da oppføre seg naturlig? Kanskje vil de prøve å imponere eller bli venn med henne? Slik kan forskerens tilstedeværelse i seg selv endre oppførselen til dem som blir observert. Dette kan hun i større grad unngå ved å observere passivt uten selv å delta, noe som gir forskeren større mulighet til å få fakta som ikke er påvirket av hennes tilstedeværelse. Men også her vil bare det at hun er der, kunne påvirke den som blir observert.

Viktig å ha en plan for observasjon

Uansett hvilken type observasjon du velger, er det viktig å ha en plan for hva som skal observeres. I aktiv observasjon kan du planlegge hvilke situasjoner du ønsker å delta i, hvor

lenge du skal delta, og hvordan du skal få dokumentert det du opplever. Skal du ta pauser for å skrive underveis? Kan du filme eller gjøre lydopptak? Eller skal du sette deg ned i etterkant og notere alt du husker? Kanskje kan observasjonen kombineres med intervjuer, der du også spør dem du observerer hva de tenker om det dere har opplevd sammen? Her er det to formål som begge er viktige: Du må søke å få best mulig dokumentasjon, samtidig som du må huske at mye utstyr, for eksempel et filmkamera, vil kunne påvirke dem du observerer i stor grad, fordi de vil kunne bli stresset eller nervøse.

Passiv observasjon gjøres gjerne mer skjematisk. Hvis en forsker skal observere problemadferd i et klasserom, kan hun for eksempel sette opp kategorier og krysse av for hver observasjon:

Adferd	Observert
Eleven snakker uten å få ordet når læreren gjennomgår stoff	
Eleven bruker pc til utenomfaglige ting (Facebook osv.)	
Eleven snakker om andre ting når hun eller han skal jobbe med oppgaver	
Eleven forlater klasserommet uten å be om lov	

I tillegg kan forskeren notere stikkord eller episoder underveis, som hun så kan skrive ut i etterkant. Men også her må det i tillegg legges en plan på forhånd for hvor lenge hun skal observere, hvor skal hun sitte/stå, og hvordan hun i størst mulig grad kan unngå å påvirke dem som blir observert.

Bildeanalyse

Bildeanalyse går ut på at forskeren bruker bilder, alene eller som tillegg til andre metoder, for å se på hvordan personer eller situasjoner framstilles for eksempel i mediene. En aktuell problemstilling hvor en bildeanalyse kunne bidra, ville for eksempel være «Hvordan framstilles russen i norske medier?»

En slik bildeanalyse består typisk av tre ledd:

1. Beskrivelse av aktuelle bilder i mediene.

2. Analyse av bildet/bildene. Hvilke aktiviteter er det som gjengis? Hvilke situasjoner skildres? Hvem er med på bildene? Hvem er *ikke* med på bildene, og hvilke situasjoner skildres *ikke*? Hvordan er bildene redigert, med klipping, fargebruk og så videre?
3. Tolkning av bildene. Hva forteller funnene våre i analysen om mediens holdninger til russen?

En slik bildeanalyse vil kunne gi mange svar på hvordan mediene framstiller russen, som vi ikke ville kunne finne ved å gjennomføre for eksempel intervju eller observasjon.

Tekstanalyse

Tekstanalysen kan, som bildeanalysen, både brukes alene og sammen med andre metoder. På samme måte som i en bildeanalyse ser vi ikke på teksten i seg selv, men på hva teksten sier om hvordan vi tenker om et spesielt trekk i samfunnet. Man kan for eksempel se etter typiske måter å omtale mennesker eller fenomener på, noe vi kaller *diskurser*. En negativ diskurs kan være hvis mediene bare skriver om kriminalitet blant innvandrere, slik at vi blir påvirket til å tro at alle innvandrere er kriminelle, eller hvis russen bare blir omtalt som usympatiske ungdommer som har fått mye penger av foreldrene, så totalinntrykket blir at alle som er russ er sånn.

Fordeler og ulemper med kvalitativ metode

Kvalitativ metode er veldig fin å bruke om du ønsker å gå i dybden på et tema. Du har mulighet til å følge opp det du lurer på, for eksempel gjennom et intervju eller observasjon, og du har også mulighet til å gå tilbake til den du har intervjuet, observert eller studert hvis du kommer på nye spørsmål mens du jobber med stoffet.

Men det er også ulemper med denne metoden. Du finner ikke fasitsvar, og det er vanskelig å si noe om de svarene du får er gyldige for andre enn akkurat dem du har snakket med eller observert. Kvalitativ metode har med andre ord lavere *overføringsverdi* enn det vi har ved bruk av kvantitativ metode. Det er også vanskelig å være helt sikker på om dem du snakker med eller observerer, oppfører seg og sier det de ville gjort hvis du ikke var til stede. Det kan dessuten være svært tidkrevende å gjennomføre gode undersøkelser med kvalitativ metode.

Mennesket som forskningsobjekt

Uansett hvilken metode du velger, er det viktig å huske på gjennom hele arbeidet ditt at samfunnsforskning handler om mennesker. All deltagelse skal være frivillig, og den som deltar kan på ethvert tidspunkt trekke deltagelsen sin tilbake. Og når noen velger å delta i din spørreundersøkelse, eller sier ja til å bli observert, så har de krav på å bli behandlet med respekt.

Dette betyr at du må bruke funnene dine med omhu. Du må bevare anonymiteten i undersøkelsene der det trengs, og ikke bare akkurat når svarene avgis. Uansett om svarene kan virke ufarlige og lite spennende der og da, så er det et hovedpremiss i all forskning at vi som forskere behandler det vi får inn av svar og funn ordentlig. Dette handler om at vi som forskere skal være profesjonelle og ta faget vårt på alvor.

Oppgaver

Repeter og redegjør

1. Hva kjennetegner kvantitativ metode?
2. Hva er et ledende spørsmål?
3. Når passer det best å bruke kvalitativ metode?
4. Hvordan bør du forberede deg før du skal gjennomføre et intervju?
5. Hvilke typer observasjon er det vanlig å skille mellom?
6. Hvorfor er det viktig å behandle mennesker du forsker på og funnene du gjør med omhu?

Finn ut

1. Hvor kan du finne statistikk som allerede er samlet inn? Finn minst tre nettsider hvor du kan finne statistikk, og skriv ned noen stikkord om hvilke områder de dekker.
2. Hvilke(n) metode(r) ville du velge for å forske på disse feltene? Velg metode og begrunn svaret ditt:
  - a. Hvorfor velger ungdom å være russ?
  - b. Hvor stor andel av ungdom feirer russetid?
  - c. Hvor høy er valgdeltagelsen blant ungdom i din kommune?
  - d. Hvorfor velger noen å ikke avgi stemme ved valg?

Reflekter og diskuter

1. NRK har sendt flere sesonger av realityserien «Den store reisen», hvor flere familier fra Norge besøker Namalfolket på øya Tanna. Serien har tidvis vært svært populær, men den har også fått hard kritikk.
  - a. Bruk YouTube til å finne en trailer eller et klipp fra serien. Notér ned stikkord som forteller kort om ditt inntrykk av serien.

- b. I artikkelen som du kan finne på http://www.kjendis.no/2010/12/08/kjendis/den_store_reisen/nrk/tv_og_medier/14628204/ er kritikken mot serien oppsummert. Les artikkelen og notér ned tre punkter som forteller hvorfor NRK-serien har fått kritikk. Notér også ned hvordan de ansatte i produksjonsselskapet Strix svarer på kritikken.
  - c. Del klasserommet i tre soner for NEI, USIKKER og JA. Ta stilling til utsagnene under gjennom å stille dere i den sonen hvor dere hører hjemme, og vær forberedt på å grunngi standpunktene deres.
    - i. Man kan lære mye om fremmede kulturer gjennom å se på tv-programmer som «Den store reisen».
    - ii. TV-kanaler bør kun sende serier og dokumentarer som er historisk korrekte.
    - iii. All underholdning er god underholdning
  - d. Debatter i klassen om kritikken mot NRK-serien «Den store reisen» er berettiget. Dere kan debattere muntlig eller i digitalt forum.
2. Gjennomfør oppgaven «En reise til Sør-Afrika» (ligger som egen oppgave på læreboka *Delta!* sitt nettsted under kapittel 3).

Vær kreativ

1. Velg et område som du ønsker å finne ut mer om. Gjennomfør en samfunnsvitenskapelig undersøkelse og presenter funnene dine i etterkant. Du kan følge denne fremgangsmåten i arbeidet ditt:
  - a. Velg tema og problemstilling
  - b. Velg passende metode(r) for å besvare din problemstilling.
  - c. Samle inn de dataene du trenger for å besvare din problemstilling
  - d. Velg passende presentasjonsmetode for de dataene du har samlet inn. Bruk så tid på å analysere/tolke svarene du har fått.
  - e. Presenter undersøkelsen din for læreren eller klassen.

For videre arbeid med metode og kildebruk, bruk gjerne disse sidene i *Delta!*

- Hvor finner du svar? (om ulike kildetyper og hvordan ulike virkelighetsoppfatninger påvirker innholdet i enhver kilde), s. 21–23.
- Hat på nettet, s. 75.
- utfordringer ved bruk av statistikk, s. 94–97.
- Du finner det på Wikipedia! (om å bruke Wikipedia og andre nettsider som kilder), s. 173–175.
- Å finne informasjon om konflikter, s. 198–199.